

פתיח וחרטה

הבית יוסף מביא מחלוקת אחרונים האם מתירים נדר רק בחרטה על הנדר או שצריך למצוא לו פתח כלומר שבנסיבות שנוצרו לא היתה דעתו לידור. ומסקנת הגמרא שדי בחרטה.

5. בית יוסף סימן רכה אות ז (א) ד"ה מי שנתחרט

בפרק ארבעה נדרים (כא): איפליגו אמוראי אי פותחין (כלומר מתירים הנדר) בחרטה או אין פותחין ומסקנא דהלכתא שם ובסוף פרק נערה המאורסה (עו): דפותחין בחרטה. ופירשו התוספות בפרק הדר (עירובין סד: ד"ה פותחין) דפותחין בחרטה היינו ששואלין אותו אם הוא מתחרט על מה שנדר ושרינן ליה בכי.

ומאן דאמר אין פותחין בחרטה סבר שאין פותחין להתיר לו בחרטה לחוד שמתחרט על מה שנדר אלא צריך למצוא פתח לנדרו כגון אילו באו עשרה בני אדם שיפייסוך (נדרים כא):

וכדפתח רבן גמליאל להווא טייעא ששואלין אותו אדעתא דהכי נדרת וכן פירשו הרא"ש והר"ן בסוף פרק נערה המאורסה ובפרק ארבעה נדרים:

הר"ן מסביר שיש יתרון לפתח על חרטה כיון שבחרטה הוא כאילו טוען שכל הנדר היה בטעות, משא"כ בפתח לא צריך לומר עד כדי כך אלא שנתחייבו נסיבות שלא חשב עליהם מתחילה

6. הר"ן מסכת נדרים דף כא עמוד ב

והיינו טעמא דעדף פתח בחרטה לפי שכל נדר שהוא נותר בפתח הרי הנודר אומר שאפילו בתחלה כשנדר אילו היה נותן אל לבו אותו פתח לא היה נודר ונמצא נדרו בטעות. אבל נדר שהוא נותר בחרטה אינו מוצא עם עצמו שום ענין שאילו היה נותנו אל לבו מתחלה שלא היה נודר אלא שהוא אומר עכשיו מתוך הכעס או מפני מהירות נדרתי ועכשיו אני מתחרט על שנדרתי מעולם.

השו"ע מוסק שדי בחרטה אמנם היא צריכה להיות כנה כלומר שלא רצה בנדר מעולם. אמנם אם היה שלב שהיה נח לו בנדר צריך למצוא לו 'פתח'.

7. שולחן ערוך יורה דעה הלכות נדרים סימן רכה סעיף ז

מי שנתחרט בעיקר הנדר, אינו צריך פתח אלא שישאלנו החכם: אתה חפץ בנדר זה, והוא אומר: איני חפץ בו, מתחרט אני שנדרתי ומתיר לו. ומיהו צריך שיתחרט בעיקר הנדר, שהיה רוצה שלא נדר מעולם; אבל אם אמר שעתה הוא מתחרט, ועד עתה הוא חפץ במה שנדר, לא הוי חרטה, שצריך שיעקור הנדר מעיקרו. ויזהר הנודר שלא יאמר שמתחרט מעיקרו, אלא אם כן הוא ברור לו שהיה רוצה שלא נדר מעולם, שאם לא כן אין ההתרה התרה והוא באיסור נדר כל ימיו.

ואם אינו מתחרט, צריך לבקש לו פתח לומר לו: אילו היית יודע דבר זה לא היית נודר, ונמצא הנדר נעקר מעיקרו. וכיצד היא הפתח, כגון שנדר על דבר אחד ומפצירין בו הרבה שישאל עליו, אומרים לו: אילו ידעת שיפצירו בך כ"כ ולא תוכל להשיב פניהם לא היית נודר, והוא אומר: כן. (ויש אומרים דחוזרין ושואלין לו אם מתחרט) (מרדכי פרק שבועות שתיים).

... ויש מי שמצריך שניהם פתח, וגם חרטה.

הגה: ונהגו להחמיר ולעשות מן החרטה פתח, שלאחר שאומר שמתחרט מעיקרא, אומרים לו: אילו ידעת שתתחרט, כלום נדרת, והוא אומר: לא. ואז מתירין לו.

תפילת כל נדרי ויסודות הלכות התרת נדרים

יסוד היכולת להתיר נדרים

הגמרא מביאה מספר מקורות מהתורה ליכולת להתיר נדר כשאדם חוזר בו בשעת מעשה

1. תלמוד בבלי מסכת חגיגה דף י עמוד א

משנה. היתר נדרים פורחין באויר ואין להם על מה שיסמכו. התנה נדתי שאמרתי חכמים, שהחכם מחיר את הנדר – מעט רמז יש במקרא, ואין על מה לסמוך, אלא שכן מסור לחכמים בתורה שצדקל פה.

גמרא. תניא, רבי אליעזר אומר: יש להם על מה שיסמכו, שנאמר כי יפלא יפלא כי יפלא שתי פעמים, אחת הפלאה לאיסור ואחת הפלאה להתיר כוליה הפלאה לשון פירוק, אחת כשפירש ונדר ואסר עלמו נדר, ואחת שחזר ומפרש לפני החכם, ואומר: כן נדרתי, ולדעת כן נדרתי, אבל לדעת כן לא נדרתי, והכי הוא בלתי חרטה, ומתוך כך בלתי לדי היתר... רבי יהושע אומר: יש להם על מה שיסמכו, שנאמר אשר נשבעתי באפי – באפי נשבעתי, וחזרתי בי. רבי יצחק אומר: יש להם על מה שיסמכו, שנאמר כל נדיב לבו אם עושה לבו נדונו עליו – יציאו, ואם מתחרט – יתירו לו. חנניה בן אחי רבי יהושע אומר: יש להם על מה שיסמכו שנאמר נשבעתי ואקיימה לשמר משפטי צדקך מנקהמך ואקיימה מכלל דלם ליה שלם לקיים – מתירין לו. אמר רב יהודה אמר שמואל: אי הואי התם אמרי להו: דידי עדיפא מדידכו, שנאמר 'לא יחל דברו' הוא אינו מוחל, אבל אחרים מוחלין לו. אמר רבא: לכולהו אית להו פירכא, לבר מדשמואל דלית ליה פירכא.

חובת פירוט הנדר

נחלקו האמוראים האם צריך לפרט את הנדר ואת סיבותיו ולדעת רב פפא חייב לפרט את הרקע לנדר כדי שאם בא להתיר כדי לעשות עבירה החכם ידע לא להתיר לו.

2. תלמוד בבלי מסכת גיטין דף לה עמוד ב

איבעיא להו: צריך לפרט את הנדר, או אינו צריך? רב נחמן אמר: אינו צריך, רב פפא אמר: צריך. רב נחמן אמר אינו צריך, דאי אמרת צריך, זימנין דגייז ליה לדיבוריה ואינו מפרש הכל, וחכם מאי דשמע מיפר אינו מיפר אלא לדעת מה שישמע הולך לא יפרט על מה נדר אלא יאמר כך נדרתי ואסרתי עלי פירות מין פלוני; רב פפא אמר צריך, משום מילתא דאיסורא שמה על דבר איסור נדרה כגון על גבי כחובה ומגוון יאסרו על כל פירות שבעולם אם אעבור עבידה פלוני ובלא להתייך את נדתי סתם וכולה לעבור העבירה.

דוגמא לכך מובאת בירושלמי שאדם נדר שלא ירויח על מנת שלא יהמר וניסה להתיר נידרו על מנת שיחזור להמר

3. תלמוד ירושלמי מסכת נדרים פרק ה הלכה ד

חד בר נש נדר דלא מרווחא אתא לגבי רבי יודן בר שלום אמר ליה ממאי איתתבעת אמר ליה דלא מרווחא נדר שלא ירויח כלום. אמר ליה רבי יודן וכן בר נש עבדי? דילמא בקביוסטיסא בתמיה וכי דרך אדם לנדור כן שלא ירויח שמה בקביוסטיסא שלא לשחוק בקוביא נדרת אמר ברוך שבחר בתורה ובחכמים שאמרו צריך לפרוט את הנדר:

וכן פסק השו"ע שחייב לפרט הנדר והסיבה

4. שולחן ערוך יורה דעה נדרים סימן רכה סעיף יד

קודם שיתירו צריך שיפרט להם הנדר והסיבה שבשבילה נדר (ולהלן גם הסיבה שרוצה להתיר). ואם לא פרט, אין התרתן התרה. ומיהו כשיפרוט לאחד מהמתירין, סגי.

שליח להתרת נדרים

שליח לאשתו

בגמרא מובא שמועיל שליחות לאשתו לגבי בית דין שמכונס כבר אבל לא שהבעל יכנס בית דין לצורך אשתו

11. תלמוד בבלי מסכת נדרים דף ה עמוד ב

רבינא הוה לה נדרא לדביתהו ואיהו לא הפיק לה בו דיוס ששמע, אתא לקמיה דרב אשי, א"ל: בעל מהו שיעשה שליח לחרטת אשתו? א"ל: אי מכנפין כלומר היו מכונסין כבר תלתא מומחין דקרו ליה שפיך דמי - אין, אי לא - לא. ש"מ תלת: ש"מ, בעל נעשה שליח לחרטת אשתו; וש"מ, לא שרי למישרי נדרא באתרא דרביה משום הכי לא בעי רבינא למיסקא לה מקמיה דביה; וש"מ, כי מכנפין שפיר דמי.

שליח לאדם אחר

נחלקו הראשונים האם היתר הגמרא להתיר בשליחות הוא דווקא לאשתו כיון שהיא כגופו. אן שכל שכן לאדם זר כיון שאין חשש שיוסיף מדעתו בחרטתו

12. הר"ן מסכת נדרים דף ה עמוד ב

בעל מהו שיעשה שליח לחרטת אשתו - הר"מ⁴ במז"ל סובר בפ"ו מהל' שבועות (הל' ד) דדוקא בבעל הוא דאיבעיא לן מפני שהבעל כאשתו אבל אדם אחר פשיטא לן שאיננו נעשה שליח דצריך שיהא הנודר בפני המתירין... ואפילו למאי דמסקינן דעל ידי תורגמן שרי דוקא תורגמן משום דבעל הדבר נמי תמן קאי אבל ע"י שליח לא הלכך הכא בבעל דוקא הוא דאיבעיא לן, ומסקינן דאפילו בבעל אי מכנפין אין אי לא מכנפין לא דאף ע"ג דאשתו כגופו לא הקילו גבי בעל אלא היכא דמכנפי אבל דליכנפי לכתחלה גביה לא כיון דמחזורתא דמילתא שיהא הנודר עצמו שם זו היא שיטת הר"מ במז"ל,

אבל בתוספות⁵ פירשו בהפך ואמרו אדרבה גבי איניש דעלמא פשיטא לן שיכול לעשות שליח וגבי בעל דווקא הוא דאיבעיא לן משום דחיישינן שמתוך שנדרי אשתו קשין עליו יוסיף מדעתו בחרטתה ומסקינן דאי מכנפין אין ואי לא לא והיינו טעמא משום דכי מכנפי ולית ליה טרחא במילתא לא חיישינן דלמא מוסיף הוא אחרטה דילה אבל אי לא מכנפין כיון דאיכא תרתי חדא שנדריה קשין אצלו ועוד דטרח חיישינן אבל באיניש אחרנא כיון דלא איכפת ליה אי שנו אי לא ליכא למיחש.

השו"ע פסק כרמב"ם ששליח מועיל רק לאשתו ולא לאדם אחר וכן בתנאי שבית הדין כבר מקובצים מעצמם והוא אינו אחד מהם

13. שולחן ערוך הלכות נדרים סימן רכח סעיף טז

צריך הנודר לבא לפני המתירין, כשיתירו לו, ואינו עושה שליח לשאול על נדרו. (ומתירין ע"י תורגמן).

14. שולחן ערוך הלכות נדרים סימן רלד סעיף נו

הבעל נעשה שליח להשאל על נדרי אשתו, ובלבד שמצא שלשה מקובצים, אבל הוא לא יקבצם.

15. שולחן ערוך הלכות נדרים סימן רלד סעיף נז

אין הבעל מצטרף עם שנים להתיר נדרי אשתו בלשון התרה, אבל האב מותר להתיר נדרי בתו בלשון התרה, כשאר חכם.

התרת נדרים בימים נוראים

לפי מה שחייבים לפרט הנדר וסיבתו יש להבין כיצד מועילה ההתרה של ימים נוראים. אלא שכל התועלת היא לנדריים שאין אדם זוכר

8. תוספות רי"ד מסכת נדרים דף כג עמוד ב

בעבור זה תקנו גאונים הראשונים לומר זה שאם עשינו שום נדר ושכחנו אותו ולא נדע לקיימו אנו מתחרטים בכל אותן הנדרים ומתירין זה לזה ואף על גב דקי"ל דצריך לפרוט את הנדר הנ"מ כשיוודעו אבל אנחנו אין אנו מתחרטים על מה שאנו זכורים כ"א על מה ששכחנו וזהו שאנו מסיימים ונסלח לכל עדת בני ישראל כי לכל העם בשגגה לומר שאנו מבקשים חרטה על השגגות שלא נענש עליהם וחרטה היפה היא שאילו היינו יודעים בעת שנדרנו שנשכח אותו לא היינו נודרים

מסירת מודעה לנדריים עתידיים

הגמרא מביאה אפשרות למסור מודעה בתחילת השנה שלא יחולו כל הנדרים שיזווג השנה

9. תלמוד בבלי מסכת נדרים דף כג עמוד א

מתני'. ר"א בן יעקב אומר: אף הרוצה להדיר את חבירו שיאכל אצלו יאמר לו כל נדר שאני עתיד לידור הוא בטל, ובלבד שיהא זכור בשעת הנדר. שאומר לו קונס שאין אתה נהנה לי אם לא תאכל עמי היינו נמי נדתי זיוזין שאינו מולידו אלא כדי לזרו שיאכל עמו ולאמר כל נדר שאני עתיד לידור יהא בטל.

גמ'. וכיון דאמר כל נדר שאני עתיד לידור יהא בטל, לא שמע ליה ולא אתי בהדיה! חסורי מיחסרה והכי קתני: הרוצה שיאכל אצלו חבירו ומסרב בו ומדירו - נדרי זיוזין הוא; והרוצה שלא יתקיימו נדריו כל השנה, יעמוד בראש השנה ויאמר כל נדר שאני עתיד לידור יהא בטל, ובלבד שיהא זכור בשעת הנדר.

בשו"ע מביא כמה תנאים לחלות של מודעה לביטול נדרים עתידיים

10. שולחן ערוך הלכות נדרים סימן ריא סעיף א - ב

סעיף א: האומר נדר שאני רוצה לידור לא יהא נדר, ונדר, אינו נדר. בד"א, שהוציא תחלה בשפתיו לומר שלא יהא נדר; אבל אם חשב כך בלבו, הוי דברים שבלב ואינם מבטלים הנדר שהוציא בשפתיו. וי"א דאפילו אמר כן בלחש, הוי דברים שבלב (ש"ך: צריך בקול שישמעו אחרים. ב"ה שישמעו לאוזניו).

סעיף ב: מי שהתנה ואמר: כל נדרי שאדור עד זמן פלוני יהיו בטלים, ונדר בתוך הזמן, אם הוא זוכר לתנאו בשעת הנדר, נדרו קיים שהרי מבטל תנאו בשעה שנודר; ואם אינו זוכר לתנאו בשעת הנדר, התנאי קיים והנדר בטל. (וכ"פ במשנ"ב תריש ב).

ויש אומרים שאין התנאי מועיל לבטל הנדר, אלא אם כן יזכרנו תוך כדי דיבור לנדר ויאמר בלבו שהוא סומך על התנאי, ויש לחוש לדבריהם

הגה: והא דאמרינן כל נדרי בליל יום כפורים הוי כאילו התנו בהדיא (לשיטת ר"ת להלן) ומכל מקום לא סמכינן על זה להתיר בלא שאלה לחכם, כי אם לצורך גדול (מהרי"ו סימן ב').

נוסח כל נדרי

נחלקו הראשונים האם אפשר להתיר בכל נדרי את נדרי השנה שעברה שכן דעת הרא"ש או רק למסור מודעה לנדרי השנה הבאה שכן דעת ר"ת

16. רא"ש מסכת יומא פרק ה סימן כח

כח והולכין לבית הכנסת ונהגו שהחזן מוציא ספר תורה ואומר כל נדרי ואסרי וכו' דנדרנא ודאישתבענא ודאחרמנא מיום הכפורים שעבר עד יום הכפורים זה. ומתכווין להתיר הנדרים החרמות והשבועות אולי עברו עליהם וכדי להנצל מן העונש. ואינו נראה לרבינו תם להתרה זו אינה מועלת^א דבעינן שלשה הדיוטות או יחיד מומחה. ועוד^ב אין החכם מתיר את הנדר בלא חרטה. ועוד דקיימא לן כרב פפא בפ' השולח (דף לה ב) דצריך לפרט את הנדר ועוד^ג שהחזן שאומר כל נדרי מי התיר נדרו דתנן (נגעים פ"ב מ"ה) כל הנדרים אדם מתיר חוץ מנדרי עצמו... והגיה רבינו תם במחזורים מיום צום כפורים זה עד יום הכפורים הבא עלינו.

...ומיהו נראה כמנהג הקדמונים ולשון כל נדרי מוכיח שנתקן על הנדרים שעברו עליהם השנה שעברה ומתירין אותם כדי להציל מן העונש וכך אומר אותו שלשה פעמים וגם אומר ונסלה לכל עדת בני ישראל כי צריכין כפרה אותן שעברו.

ומה שהקשה דבעי חרטה אנן סהדי כל מי שעבר נדרו הוא מתחרט מעיקרו כדי להנצל מן העונש. ומה שהקשה דבעיא שלשה הדיוטות הרי כל הקהל אומרים אותו איש איש בלחש וגם החזן הקהל מתירין אותו. והא דאמר רב פפא צריך לפרט הנדר היינו כשהגודר בא לפני החכם להתיר לו נדרו אולי נדר על דבר מצוה ולא יתיר לו החכם נדרו.

אבל רב נטרונאי גאון כתב אין נוהגין לא בשתי ישיבות ולא בכל מקום להתיר נדרים לא בראש השנה ולא ביום הכפורים אלא שמענו שבשאר ארצות אומרים כל נדרי אבל אנן לא ראינו ולא שמענו מרבנותינו זכרם לברכה. ואמרינן נמי בנדרים (דף כג ב) רב חנינא סבר למידרשיה בפרקיה פירוש ההוא דהרוצה שלא יתקיימו נדריו. א"ל רבא תנא מסתם קא סתם ליה כדי שלא ינהגו קלות ראש בנדרים ואת דרשת ליה בפירקא.

בנימוקי יוסף כתב שאין זו אלא תפילה לקב"ה שישלח לנו על הנדרים שנדרנו

17. בנימוקי יוסף מסכת נדרים דף ז עמוד ב

ויותר נראה לומר לפי המנהג ולשון הנהוג בו והכתוב בסדר רב עמרם ז"ל שאין אומר כן לא בדרך נדרים הקודמין ולא בדרך תנאי לנדרים העתידיים אלא שאומרים כן דרך תפלה להב"ה שלא יכשלו ושלא יענשו על הנדרים ועל השבועות שעשו בשנה שעברה ושיהיו שביתין ושביקין לפניו יתברך כאילו לא היו וזה שנהגו לומר בסוף ונסלח לכל עדת בני ישראל וכופלין אותו ג"פ כדרך הוידוי בצבור:

- **למעשה מנהג הספרדים** וכן מנהג **האשכנזים בנוסח 'ספרד'** לומר גם מיום הכיפורים שעבר עד יום הכיפורים הזה כרא"ש וגם מיום הכיפורים הזה עד יום הכיפורים הבא שיבוא עלינו לשלום כר"ת
- **מנהג אשכנז כר"ת** ואומרים רק מיום הכיפורים הזה עד יום הכיפורים הבא (וכ"כ במשנ"ב תרי"ב)